

משרד החנוך והתכנות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושבע

כי-תצא (תשכ"ח)

כ"ב א'-ג'

חשבת אבדה

א. לא תראה את שור אחיך... והתעלמת.

ספרי ט"ה: פעמים שאתה מתעלם - ופעמים שאי אתה מתעלם - כיצד? (= מה הם המקרים שבהם מותר להתעלם?)
היה כחן והיא (תאבדה) בבית הקברות או שהיה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה שלו פרובה משל חברו - פטור.
לכן נאמר "והתעלמת" - פעמים שאתה מתעלם.

רש"י ד"ה לא תראה והתעלמת

לא תראה אותו שחתעלם מסנו - זהו פשוטו.
ורבותינו אמרו (בבא מציעא ל') פעמים שאתה מתעלם (ופעמים שאי אתה מתעלם) וע' לעיל בדברי הספרי.

באר יצחק על רש"י

מנהג הלשון לסמוך מלת האזהרה לפעל הראשון לקשוט הלשון ותקונו, אם פעל הראשון הוא תנאי ואזהרה של פעל שני, כמו במשפט הבא בפסוק שלפנינו שאין הסכות לחזור אחרי אבדה חברו, אם אינו יודע היכן היא; אבל הסכות שבראותו אבדה חברו להשתדל להשיבה אליו... והיה יכול לומר: "כי תראה את שור אחיך או שיו נדחים - לא תתעלם מהם". אבל מנהג הלשון לסמוך מלת האזהרה לפעל הראשון לפעמים לתפארת.

1. הסבר את המלים המסומנות בקו בדברי הספרי.

2. בעל באר יצחק מסביר שמנהג הלשון הוא לכתוב כפי שכתוב בפסוקנו. התוכל להביא עוד דוגמאות ל"מנהג הלשון" הזה?

3. ומקשים על רש"י:

אם מנהג הלשון לדבר כן - מה ראה רש"י להביא גם מדרש הכמינו ולא הסתפק בפרוש הכתוב לפשוטו, והלא אין מדרכו להביא מדרשי חז"ל אלא אם כן לא מצא קורת רוח בפרוש לפי פשוטו בלבד!

ב. ב' ואספתו אל חוך ביתך והיה עמך עד דרוש אחיך אותו והשיבותו לו.

ספרי: והיה עמך עד דרוש אחיך אותו: וכי עלתה על דעתך שאתה בותן לו עד שלא יתן סמניו? אם כן - למח נאמר "עד דרוש אחיך אותו"? עד שתדרוש את אחיך אם רמאי הוא אם אינו רמאי.

רש"י: ד"ה עד דרוש אחיך (והוא בלשון גמ' במ' כ"ח)

וכי תעלה על דעתך שיתנהו לו קודם שידרשהו? אלא דרשהו שלא יתא רמאי.

דברי דנה על רש"י (מחברו ר' דוד הלוי בעל טורי זהב על שולחן ערוך במס' תל"ז) מסמטעות המסוק שאחרי ידרוש את האבדה שיהזירנה לו, ורש"י פרש באלו מציאות (דף כ"ז) והרי משמע עד דרשך את אחיך.

ונראה דפרושו על פי הגמרא שם דאמר רב חובא: זיל אייתי סחוי (= לך הבא עדים) דלאו רמאי אתה; ועל כן אמר "עד דרוש אחיך" פירושו: אתה תדרוש את אחיך (היינו אם יודעים העדים את בעל האבדה שהוא רמאי אם לאו). וזהו "אותו" כלומר: בעל האבדה מהו.

גור אריה (מהר"ל מפראג) בפרושו לדברי רש"י הנ"ל:

פירושו: צריך שיתן סמנים בה, ולפי זה יהיה 'אחיך' הוא הפעול ש"אחיך" הוא הנדרש שלא היה רמאי, ו"אותו" קאי על "אחיך". והוא כמו (שמות ב' ו') "ותפתח ותראה את הילד" שבא השם עם הכנוי ובאחד סגי, אלא בא לתוספות באור.

אך קשה, שנזכר השם קודם הכנוי, ואם היה כתוב "עד דרוש אותו אחיך" היה שפיר, אבל מאחר שנכתב "אחיך אותו" קשה, למח "אותו"?

ונראה לי כי כך פירושו: וכי תעלה על דעתך שיתנהו קודם שידרוש אותו? אלא דרשהו שאינו רמאי, כלומר: לך כתוב "דרוש אחיך אותו", שהוא אחר האבדה ולא שיהיה רמאי

מבקש לגזול את חברו, שזה אינו "דורש את האגדה" כלל. ומפני שקשה איך יהע אם בא לגזול את חברו או שדורש את האגדה, אמר: "דרשהו אם רמאי הוא או אינו רמאי". ומת שפרש רש"י "דרשהו" אינו לשון הכתוב של "דרוש אחיך אותו" דודאי הכתוב הוא כמשמעו, אלא שבא לפרש באיזה ענין ידע, שהוא דורש האגדה ואינו גזלו, וקאמר "דרשהו אם רמאי הוא". כן יראה לי.

ר' אליהו מזרחי:

ומלת "אותו" היא להודיע ש"אחיך" פעול, כאלו אמר: עד דרוש את אחיך. ומעיקרא נראה ש"אחיך" הוא הפועל ו"אותו" שב אל האבוד ולפיכך הקשה: וכי תעלה על דעתך שיתנהו לו קודם שידרשונו? ותירץ ש"אחיך" הוא הפועל ו"אותו" הוא אחיך, ונא לבאר שהוא פעול, והפועל הוא מי שהמציאה בידו, שידרוש את בעל האגדה שלא יהא רמאי.

1. הסבר את הפליאה בדברי רש"י (שהם דברי חז"ל) שעליה סמסונו בעל דברי דוד?
2. מה אלץ את רש"י לפרש בדרך זו, הנראית רחוקה מן הפשט לפי דעת ר' אליהו מזרחי?
3. במה דומה לכאורה פסוקנו לשמות ב', ו' לפי דברי הרא"ם?
4. במה דוחה בעל גו"א אבולוגיה זו?
5. איך מישב בעל גור אריה את פליאת דברי דוד?
6. כמה ממפרשי רש"י - ביניהם ריב"א - מישבים את דברי התמהים בדרך אחרת לגמרי. התוכל למצוא פירוש אחר לדברי רש"י, שעל פיו לא יתרחק הפירוש כל כך ממשמעות הכתוב?

ג. ב'. והשבונו לו

רש"י: שתיא בו השבה, שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותחבעס ספנו, מכאן אמרו: כל דבר שעושה ואוכל - יעשה ויאכל, ושאינו עושה ואוכל - ימכר. מה קשה לרש"י בפסוקנו?

- ד. א'. לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך.
- ג'. וכן תעשה לחסורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדה אחיך אשר תאבד מסנו ומצאתה לא תוכל להתעלם.

1) רש"י א' ד"ה והתעלמת: כובש עין כאלו אינו ראהו

ג' ד"ה לא תוכל להתעלם: לכבוש עיניך כאלו אינך רואה אותו.

בעל משמרת קדש על רש"י (ר' חסדאי אלמושנינו) מקשה:
מה ראה רש"י (לפסוק ג') לחזור ולפרש מה שפרש כבר לפ' א'?
אא ענה לקושייתו!

2) תרגום אונקלוס:

- פ' א' לא תראה... והתעלמת - לא תחזי ית תורא ותחכבס סנחון.
פ' ג' לא תוכל להתעלם - לית לך רשו (רשות) לאתכסאת.
מה ראה אונקלוס לשנות בתרגומו את הפעל "להתעלם"?

ה. ג' לא תוכל להתעלם

ראב"ע ד"ה לא תוכל: כחבריו.
(וע' דב' י"ז ט"ו לא תוכל לתת עליך איש נכרי. וע' ראב"ע שם.
" כ"א ט"ז לא יוכל לבכר את בן האהובה וע' ראב"ע שם.)
סנחה בלולה (רפא ספורט): אע"פ שאתה מתעלם סבני אדם, לא תוכל להתעלם מהקב"ה.
אא מה ההבדל ביניהם בפרוש המלה "תוכל"?